

УНІФІКОВАНІ СТАНДАРТИ СУДОВО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИК БОСНІЇ, КОСОВО, СИРІЇ ТА ІРАКУ

Калюга К. В.

ВСТУП

Сучасні воєнні події, спричинені збройною агресією Російської Федерації проти України, зумовили появу нових викликів перед системою правосуддя, насамперед у сфері розслідування воєнних злочинів. Традиційна криміналістика, розроблена переважно для умов мирного часу, не враховує специфіку ведення бойових дій, змінність лінії фронту, обмежений доступ до місця події, масштабні руйнування цивільної та військової інфраструктури, а також потребу у швидкому документуванні доказів із застосуванням сучасних технологій. У цих умовах постає об'єктивна необхідність у формуванні окремого напрямку юридичної науки – військової криміналістики, яка б поєднувала положення класичної криміналістики, військового права, кримінального процесу та міжнародного гуманітарного законодавства. Її становлення має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення для забезпечення ефективності доказування, кваліфікації злочинів, здійснення військової юстиції та відновлення справедливості в умовах воєнного стану.

За останні роки науковий інтерес до проблем документування та доказування злочинів у зонах збройного конфлікту значно зріс: провідні міжнародні інституції (Міжнародний кримінальний суд, Євроюст (європейське агентство, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів ЄС), Консультативні групи Ради Європи) оприлюднили методичні настанови та рекомендації щодо збирання, збереження й використання доказів у бойових умовах, що посилило увагу до спеціалізованих криміналістичних практик^{1,2,3,4}.

Національні практики документування воєнних злочинів (зокрема український державний хаб WarCrimes.gov.ua) демонструють прагматичну інтеграцію цифрових платформ, мобільних додатків та механізмів координації

¹ Accountability for Serious Violations of International Law in Ukraine: Guidance for Investigators and Prosecutors. Geneva : United Nations, 2023. 72 p. *United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU)*. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>.

² Guidelines for Prosecutors on Digital Evidence Collection in Cybercrime Investigations. Paris : UNESCO, 2022. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395060>.

³ Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones. The Hague : ICC, 2022. 64 p. *International Criminal Court (ICC)*. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁴ Methodology for Documentation and Verification of War Crimes Evidence. 2023. *Ukraine War Archive*. URL: <https://ukrainewararchive.org/eng/methodology>.

між правоохоронними і науковими інституціями. Це створює великий масив «полегшеної» цифрової доказової інформації, але водночас ставить питання її аутентифікації та стандартизованого опрацювання⁵.

Аналітичні й політико-правові доробки останніх років наголошують на необхідності реформування інституцій, що опікуються військовою юстицією та кримінальним розслідуванням у воєнний час. Окремі дослідження й експертні доповіді (DCAF (Женевський центр з управління сектором безпеки (Geneva Centre for Security Sector Governance)), національні «Зелені книги», аналітичні записки) розглядають варіанти організаційної моделі військової юстиції, підкреслюючи її роль у координації криміналістичного забезпечення доказування та захисту прав військовослужбовців^{6,7,8,9,10,11,12}.

Методологічна література останніх років сконцентрована на цифрових, технічних і процедурних аспектах: авіаційно- та супутникові дані, дрон-зйомка, геопросторовий аналіз, 3D-модельювання злочинних місць, засоби перевірки часових штампів і ланцюга зберігання цифрових доказів. Утім більшість робіт мають прикладний або технічний характер і недостатньо синтезовані в єдину криміналістичну методологію, адаптовану до бойових умов та вимог міжнародних судових процедур¹³. Українські наукові публікації й практичні звіти останніх років підкреслюють унікальність емпіричного досвіду України як «поля апробації» нових підходів до фіксації воєнних злочинів – від координації роботи правоохоронних органів до створення електронних баз і стандартів первинної фіксації. У вітчизняній літературі вже з'являються

⁵ WarCrimes.gov.ua. Звіт про діяльність з документування злочинів Російської Федерації проти України. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2024. 42 с. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

⁶ Accountability for Serious Violations of International Law in Ukraine: Guidance for Investigators and Prosecutors. Geneva : United Nations, 2023. 72 p. *United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU)*. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>.

⁷ The UN Guidelines on “Battlefield” Evidence and Terrorist Offences: A Frame, a Monet, or a Patchwork? 2020. *JustSecurity*. URL: <https://www.justsecurity.org/72094/the-un-guidelines-on-battlefield-evidence-and-terrorist-offences-a-frame-a-monet-or-a-patchwork/>.

⁸ Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

⁹ Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 р. № 1702-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

¹⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (зі змінами та доповненнями). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹ Богуцький П., Назарчук І. Чи вдасться Україні розбудувати повноцінну систему військової юстиції? *Юридична газета online*. 23 січня 2024 р. URL: <https://jur-gazeta.com/interview/chi-vdastsya-ukrayini-rozbuduvati-povnocinnu-sistemu-viyskovoyi-yusticiyi.html>.

¹² Військова юстиція в Україні. Зелена книга. Київ : Парламентський центр ; Лабораторія законодавчих ініціатив, 2024. 76 с. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/lab-green-book.pdf>.

¹³ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>

монографії, методичні матеріали та публічні звіти, які описують як практичні кейси, так і перші спроби формалізації підходів (огляди та тези, зокрема в підготовленому авторському матеріалі)¹⁴.

Найсуттєвіші прогалини, зафіксовані в опублікованих матеріалах: відсутність уніфікованої методології військової криміналістики, брак системної підготовки та освітніх програм для спеціалізованих слідчих і експертів; нестача між-дисциплінарних досліджень, що поєднують криміналістику, IT-аналітику і міжнародне право; а також недосконалість механізмів стандартизації й валідації цифрових доказів для судової практики. Ці прогалини чітко окреслюють поля для подальших наукових розвідок і практичних інновацій^{15,16,17}. По-суті, сучасні джерела і публікації закладають фундамент для військової криміналістики як окремої галузі, але потребують подальшого синтезу – формування методології, стандартизованих процедур фіксації й обробки цифрових доказів, а також міжвідомчої та міжнародної координації у підготовці кадрів і наукових шкіл. Саме на цих напрямках має зосередитися подальший розвиток теорії військової криміналістики та її практичне впровадження в систему воєнної юстиції.

Так, у публікаціях Оржинської Є. І. простежується послідовна еволюція підходів до формування нової наукової категорії – воєнної (військової) криміналістики. У роботі «Воєнна криміналістика: перспективи досліджень» (Riga, 2024) авторка визначає потребу у створенні теоретичного підґрунтя для розслідування воєнних злочинів у зонах бойових дій, наголошуючи на специфіці оперативної обстановки, складнощях фіксації доказів і необхідності розроблення воєнно-польової криміналістики як окремої системи методів. У співавторській праці «Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій» (Південноукраїнський правничий часопис, 2024, № 1) Оржинська разом із Мартиною Д. О. поглиблює ці положення, систематизуючи відмінності між традиційною та воєнною криміналістикою, зокрема щодо об'єкта дослідження, виду доказової інформації та військового контексту розслідувань. Авторки підкреслюють ключові напрями розвитку галузі – цифровізацію, вдосконалення біометричної та генетичної ідентифікації, залучення військових експертів і міжнародну співпрацю. У попередній роботі «Щодо становлення військової криміналістики» дослідниця формулює концептуальні засади нової теорії, визначаючи її як інтеграцію криміналістичних, військово-правових і технологічних компонентів. Узагальнюючи, можна відзначити, що науковий внесок Оржинської полягає у систематизації проблематики воєнної криміналістики, визначенні її предмета,

¹⁴ WarCrimes.gov.ua. Звіт про діяльність з документування злочинів Російської Федерації проти України. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2024. 42 с. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

¹⁵ Guidelines for Prosecutors on Digital Evidence Collection in Cybercrime Investigations. Paris : UNESCO, 2022. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395060>.

¹⁶ Біла А. Сучасні проблемні аспекти криміналістики в умовах воєнного стану в Україні та глобальних загроз. *Alfred Nobel University Journal of Law*. 2024. № 2 (9). С. 108–115. DOI: 10.32342/3041-2218-2024-2-9-10.

¹⁷ Оржинська Є. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій». *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177–181. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

структури й тенденцій розвитку, а також у спробі адаптації криміналістичних засобів до умов воєнного часу. Водночас її публікації мають переважно оглядовий та концептуальний характер, що зумовлює потребу в подальших емпіричних і прикладних дослідженнях, спрямованих на розробку конкретних методик фіксації та доказування воєнних злочинів^{18,19,20}.

У своїй праці Шевчук В. М. («Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи») розкриває трансформацію криміналістичної науки під впливом воєнних подій та викликів, спричинених широкомасштабною агресією РФ проти України. Учений обґрунтовує, що війна зумовила появу нових категорій злочинів – проти миру, безпеки людства, національної безпеки, а також специфічних військових кримінальних правопорушень, що потребують адаптації традиційних криміналістичних підходів. Автор наголошує на необхідності «перезавантаження» криміналістики, тобто оновлення її парадигми з урахуванням воєнних реалій, що передбачає розробку військово-польової криміналістики як нового наукового напрямку. Значну увагу приділено вдосконаленню техніко-, тактико- та методико-криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування, зокрема впровадженню цифрових технологій, біометричних систем, безпілотних апаратів, штучного інтелекту та міжнародного досвіду документування воєнних злочинів. До сильних сторін дослідження належать системність викладу, міждисциплінарність підходів, а також чітке визначення стратегічних напрямів модернізації криміналістики під час війни. Праця поєднує історичні приклади (зокрема діяльність Р. А. Рейсса у Першій світовій війні) із сучасними викликами, що надає їй практичної глибини. Водночас недоліком є відсутність деталізованих алгоритмів реалізації запропонованих концепцій, недостатній рівень емпіричної перевірки і прикладів із сучасної української практики. Таким чином, стаття Шевчука формує методологічний фундамент для осучаснення криміналістики в умовах воєнного стану, узгоджуючись із тенденціями, визначеними у працях Оржинської, але водночас підкреслює практико-орієнтований вимір цієї трансформації, орієнтований на підвищення ефективності доказування воєнних злочинів і зміцнення воєнної юстиції України²¹.

¹⁸ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system” (Riga, 7–8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180–182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2>.

¹⁹ Оржинська Е. І. Воєнна криміналістика як окрема теорія. С. 267–293. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/505/13422/28098-1?inline=1>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6>.

²⁰ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій». *Підсудноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177–181. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

²¹ Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації* : тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 40–47.

Особливого значення для розуміння кримінально-правової природи діянь, що вчиняються у воєнний час, набувають сучасні наукові розробки саме у сфері військової криміналістики. У цьому контексті показовою є позиція Аркадія Вейтса, який у своїй праці «Military Forensics: Modern Approaches to Crime Investigation in Conflict Zones» (2024) обґрунтовує потребу у формуванні окремого наукового напрямку – військової криміналістики, зорієнтованої на специфіку злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту. На думку дослідника, сучасна система криміналістичних знань має бути адаптована до реалій воєнного часу, що зумовлює необхідність розроблення спеціальних методик виявлення, фіксації та дослідження доказів у зонах бойових дій. Погляди Вейтса є концептуально важливими для дослідження проблематики зловживання повноваженнями службовими особами приватного сектору за умов воєнного стану. Адже у таких ситуаціях механізми реалізації злочинних намірів набувають ознак, властивих військовим або воєнно-економічним правопорушенням, де межа між цивільними та військовими процесами розмивається. Використання криміналістичних підходів, розроблених для фіксації воєнних злочинів, може бути застосоване й до виявлення фактів зловживань у сфері воєнних постачань, логістики, гуманітарної допомоги чи оборонних закупівель. Як зазначає Вейтс, ефективне розслідування злочинів у воєнний період потребує поєднання класичних криміналістичних прийомів із новими технологічними можливостями – цифровими платформами збору доказів, дистанційною фіксацією подій, залученням геоінформаційних систем та міжнародних стандартів збереження доказової інформації. Ці положення цілком корелюють із потребою посилення доказового забезпечення у справах про зловживання повноваженнями під час воєнного стану, коли значна частина інформації має електронну або цифрову форму, а документування здійснюється у нестандартних умовах. Отже, концепція військової криміналістики, розроблена Аркадієм Вейтсом, може бути розглянута як методологічна основа для формування нових підходів до розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням службової дисципліни, воєнних поставок або недобросовісного використання владних повноважень у період воєнного стану²².

Аналіз сучасних проблем криміналістики в умовах воєнного стану показує, що введення воєнного стану суттєво впливає на злочинність, зокрема на військові, економічні та кіберзлочини. Як зазначає Біла (2024), адаптація законодавства до нових викликів включає посилення відповідальності за шпигунство, колабораціонізм та інші загрози національній безпеці, а також потребу у застосуванні сучасних методів криміналістики. Матеріали її статті обґрунтовують актуальність дослідження та дозволяють формулювати рекомендації щодо підвищення ефективності розслідування злочинів²³.

²² Вейц А. М. Воєнна криміналістика: сучасні підходи до розслідування кримінальних правопорушень у зонах конфліктів. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. Серія «Право». 2024. №9(37). С. 289–301.

²³ Біла А. Сучасні проблемні аспекти криміналістики в умовах воєнного стану в Україні та глобальних загроз. *Alfred Nobel University Journal of Law*. 2024. № 2 (9). С. 108–115. DOI: 10.32342/3041-2218-2024-2-9-10.

Зазначимо, що розвиток сучасних технологій відкриває нові можливості в тому числі для криміналістики, забезпечуючи правоохоронні органи ефективними інструментами для розслідування правопорушень. А дрони, геолокаційні дані та цифрові бази даних стають невід'ємною частиною роботи слідчих та експертів, значно підвищуючи точність, швидкість і якість застосування криміналістичних знань на практиці. Тому, метою нашої роботи буде аналіз використання цих технологій у криміналістиці, їхнього впливу на результативність розслідувань та перспектив подальшого розвитку.

1. Теоретичні засади та становлення військової криміналістики

Класичне визначення криміналістики (за В. Ю. Шепітьком, 2019, 2020; В. А. Журавлем, 2018; Г. Гроссом, 2002) тощо): Криміналістика – це прикладна юридична наука, що вивчає закономірності механізму злочинної діяльності, виникнення, виявлення, фіксації, дослідження, оцінки та використання доказів з метою розкриття, розслідування й попередження злочинів. Її об'єкт – злочинна діяльність і доказова інформація; предмет – закономірності виявлення, фіксації та дослідження доказів; мета – розкриття, розслідування, попередження злочинів; інструментарій – методи, прийоми, засоби та рекомендації; умови – звичайна діяльність органів досудового розслідування у мирний час.

Військова криміналістика (авторське визначення) – це нова галузь юридичної науки, що формується як окрема теорія юридичної науки, спрямована на дослідження закономірностей вчинення, виявлення, фіксації та розслідування злочинів у військовій сфері та в умовах воєнного стану, а також на розробку методів, прийомів, засобів і рекомендацій, які забезпечують ефективне документування воєнних злочинів, порушень міжнародного гуманітарного права й інших кримінальних правопорушень, пов'язаних із збройною агресією^{24,25}.

Таким чином, військова криміналістика постає як нова спеціалізована теорія криміналістичної науки, що адаптує її принципи до умов воєнного стану, розширюючи об'єкт і предмет дослідження за рахунок злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Ключовими рисами військової криміналістики є: контекст бойових дій, міжнародний гуманітарний і міжнародно-правовий вимір, поєднання традиційних криміналістичних методів із інноваційними технологіями та практична спрямованість. На відміну від мирного часу, війна створює особливі умови: мінімальний доступ до місця злочину, ризики для слідчих і експертів, можливі зміни лінії фронту тощо. Це вимагає адаптованих методів огляду, фіксації слідів та збереження доказів. Військова криміналістика взаємодіє з нормами міжнародного гуманітарного права (Женевські конвенції, Римський статут Міжнародного кримінального суду).

²⁴ Калюга К. В. Військова криміналістика як окрема галузь знань: сучасний стан і перспективи розвитку. *Ucraina militaris* : збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29–30 жовтня 2025 р.) / за ред. К. В. Єргідзєй, В. В. Корнієнка. Київ : НУОУ, 2025. С. 430–433.

²⁵ Калюга К. В. Термінологічний апарат військової криміналістики. *Наука і вища освіта* : матеріали XXXIV Міжнародна наукова конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Запоріжжя, 12 листопада 2025 року). Запоріжжя : КПУ, 2025. С. 29–30.

Наприклад, методології збору доказів у зонах конфлікту повинні відповідати критеріям, які визнаються міжнародними судами^{26,27}. Це включає застосування цифрових доказів (відео, фото, супутникові знімки, дрони), OSINT-джерел, аналізу метаданих, 3D-моделювання, геопросторового аналізу^{28,29}. Наявні публікації показують, що такі технології вже використовуються в Україні, зокрема ресурсом WarCrimes.gov.ua³⁰, а також в аналітичних звітах міжнародних організацій^{31,32}. Значення військової криміналістики полягає не лише у теоретичному дослідженні, але й у її здатності забезпечити доказування у військових злочинах, притягнення винних до відповідальності та відновлення справедливості після конфлікту^{33,34,35,36}.

²⁶ Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones. The Hague : ICC, 2022. 64 p. *International Criminal Court (ICC)*. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

²⁷ The UN Guidelines on “Battlefield” Evidence and Terrorist Offences: A Frame, a Monet, or a Patchwork? 2020. *JustSecurity*. URL: <https://www.justsecurity.org/72094/the-un-guidelines-on-battlefield-evidence-and-terrorist-offences-a-frame-a-monet-or-a-patchwork/>.

²⁸ BellinCAT; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>

²⁹ Guidelines for Prosecutors on Digital Evidence Collection in Cybercrime Investigations. Paris : UNESCO, 2022. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395060>.

³⁰ WarCrimes.gov.ua. Звіт про діяльність з документування злочинів Російської Федерації проти України. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2024. 42 с. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

³¹ Accountability for Serious Violations of International Law in Ukraine: Guidance for Investigators and Prosecutors. Geneva : United Nations, 2023. 72 p. *United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU)*. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>.

³² AI and Big Data for Crisis Management and Accountability: Technical Report. Geneva : ITU, 2023. 88 p. *International Telecommunication Union (ITU)*. URL: <https://www.itu.int>.

³³ Вейц А. М. Воєнна криміналістика: сучасні підходи до розслідування кримінальних правопорушень у зонах конфліктів. *Журнал «Наукові інновації та передові технології». Серія «Право»*. 2024. №9(37). С. 289–301.

³⁴ Оржинська Е. І. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system” (Riga, 7–8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180–182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

³⁵ Оржинська Е. І. Воєнна криміналістика як окрема теорія. С. 267–293. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/505/13422/28098-1?inline=1>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-11>.

³⁶ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій». *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177–181. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>.

2. Предмет, особливості та технологічний вимір військової криміналістики

Предмет військової криміналістики становить сукупність об'єктів, явищ і суспільних відносин, що виникають у процесі вчинення, виявлення, фіксації, дослідження та використання доказів щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту та дії воєнного стану. Йдеться не лише про традиційні криміналістичні елементи, а про їх трансформацію під впливом специфічного середовища бойових дій. До ключових складових предмета належать, по-перше, сліди злочинів у бойових умовах – матеріальні відображення подій, що включають пошкодження будівель і інфраструктури, залишки озброєння та боєприпасів, фрагменти вибухових пристроїв, сліди ураження, а також біологічні сліди тощо. На відміну від «мирного» кримінального середовища, такі сліди характеризуються високим рівнем динамічності, швидким руйнуванням, контамінацією або навмисним знищенням, що істотно ускладнює їх збереження та дослідження. По-друге, важливе місце займають докази цифрового характеру, які набули визначального значення в умовах обмеженого або небезпечного доступу до місця події. До них належать фото- та відеоматеріали, супутникові знімки, дані безпілотних літальних апаратів, матеріали відкритих джерел (OSINT), а також метадані, що дозволяють встановити час, місце та обставини події. Особливістю цих доказів є необхідність їх технічної та процесуальної верифікації: встановлення автентичності, цілісності, походження та відповідності міжнародним стандартам доказування. Сучасні дослідження та практика документування збройних конфліктів, зокрема в Україні, демонструють ефективність застосування OSINT-інструментів для геолокації, хронологізації подій та перевірки мультимедійного контенту. По-третє, предмет військової криміналістики включає спеціалізовані методики фіксації доказів в умовах часткової або повної відсутності доступу до місця злочину. Йдеться про використання дистанційних технологій спостереження, стандартизовану фото- та відеофіксацію, документування свідчень очевидців із дотриманням процесуальних гарантій і психологічних аспектів опитування, а також застосування міжнародних протоколів збору інформації. У цьому контексті важливим є використання структурованих підходів до збору даних, які забезпечують їх подальшу придатність для судового розгляду, зокрема у міжнародних інституціях. Четвертим елементом є судово-експертна діяльність у воєнний час, яка має низку специфічних особливостей: дослідження пошкоджених або фрагментованих об'єктів, робота з доказами, що зазнали впливу високих температур, вибухів або тривалого перебування у відкритому середовищі, ризики контамінації. Водночас ключового значення набуває забезпечення безперервного та належного чином задокументованого ланцюга зберігання доказів (chain of custody), що є обов'язковою умовою їх допустимості в суді, особливо у міжнародних юрисдикціях. П'ятим складником предмета виступають організаційно-правові та процедурні аспекти, які охоплюють взаємодію між правоохоронними органами, військовими формуваннями, судово-експертними установами та міжнародними організаціями тощо. Особливого значення набуває координація дій між цими суб'єктами, уніфікація процедур документування, дотримання прав людини та забезпечення стандартів міжнародного гуманітарного права.

Практичними прикладами інтеграції таких підходів є функціонування державних та недержавних платформ збору доказів воєнних злочинів, які поєднують цифрові інструменти з криміналістичними методами та орієнтуються на міжнародні стандарти доказування^{37,38,39,40,41}.

Загалом, розширення предмета військової криміналістики свідчить про її трансформацію у міждисциплінарну галузь, що поєднує класичні криміналістичні підходи з досягненнями інформаційних технологій, міжнародного права та судової експертизи. Це обумовлює необхідність постійного оновлення методологічного інструментарію та адаптації до нових форм і способів фіксації доказової інформації. Водночас витоки військової криміналістики слід шукати у практиці документування злочинів періоду Другої світової війни, коли вперше на міжнародному рівні було сформовано системний підхід до доказування злочинів, вчинених у ході збройних конфліктів. Діяльність Нюрнберзького процесу та Токійського процесу засвідчила можливість використання широкого спектра доказів, зокрема офіційних документів, наказів військового командування, фотоматеріалів, кінохроніки, свідчень очевидців і потерпілих. Саме тоді вперше було системно застосовано підхід до документування злочинів, що включав не лише фіксацію фактів, а й їх правову кваліфікацію в контексті міжнародного права. Ці процеси заклали основу для подальшого розвитку міжнародно-правових стандартів, зокрема тих, що закріплені в Женевській конвенції, і сформували передумови для виникнення сучасної військової криміналістики як окремої галузі знань. Таким чином, історичний досвід доводить, що ефективне документування воєнних злочинів потребує не лише технічних засобів, а й чітко структурованої науково-методичної бази, яка забезпечує належний рівень доказовості та їх прийнятність у судових інституціях^{42,43,44}.

³⁷ Bellingscat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingscat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>

³⁸ Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones. The Hague : ICC, 2022. 64 p. *International Criminal Court (ICC)*. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

³⁹ Methodology for Documentation and Verification of War Crimes Evidence. 2023. *Ukraine War Archive*. URL: <https://ukrainewararchive.org/eng/methodology>.

⁴⁰ Sohail Ahmed Khan, Jan Gunnar Furuly, Henrik Brattli Vold, Rano Tahseen, Duc-Tien Dang-Nguyen. Online Multimedia Verification with Computational Tools and OSINT: Russia-Ukraine Conflict Case Studies. *Cornell University*. URL: https://arxiv.org/abs/2310.01978?utm_source=chatgpt.com.

⁴¹ WarCrimes.gov.ua. Звіт про діяльність з документування злочинів Російської Федерації проти України. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2024. 42 с. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

⁴² Accountability for Serious Violations of International Law in Ukraine: Guidance for Investigators and Prosecutors. Geneva : United Nations, 2023. 72 p. *United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU)*. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>.

⁴³ Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones. The Hague : ICC, 2022. 64 p. *International Criminal Court (ICC)*. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁴⁴ The Geneva Conventions of 12 August 1949 and their Additional Protocols. *International Committee of the Red Cross*. Geneva : ICRC, 2016. 214 p. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/publication/geneva-conventions-1949.htm>.

Важливим елементом поглиблення предмета військової криміналістики є врахування міжнародного досвіду документування воєнних злочинів, зокрема практик, напрацьованих у зонах збройних конфліктів у Боснії і Герцеговині, Косово, Сирії та Іраку. Саме ці кейси стали підґрунтям для формування сучасних підходів до уніфікації судово-криміналістичного документування злочинів у зоні бойових дій. Досвід Боснії і Герцеговини, зокрема в межах діяльності Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії, продемонстрував важливість стандартизованого підходу до екзгумації масових поховань, ідентифікації жертв та документування слідів злочинів проти цивільного населення. Було впроваджено чіткі протоколи фіксації доказів, включаючи детальне картографування місць злочинів, антропологічні та судово-медичні дослідження, а також забезпечення безперервності ланцюга зберігання доказів. Саме в цьому контексті сформувалися основи сучасної судової антропології та ДНК-ідентифікації у справах воєнних злочинів. У випадку Косово важливу роль відігравала інтеграція міжнародних і національних механізмів документування. Місія ООН та інші міжнародні структури застосовували уніфіковані форми збору доказів, стандартизовані протоколи інтерв'ю свідків та цифрову архівацію матеріалів. Особливістю було поєднання криміналістичних методів із правозахисним моніторингом, що сприяло формуванню комплексного підходу до доказування. Практика документування злочинів у Сирії засвідчила якісно новий етап розвитку військової криміналістики, пов'язаний із широким використанням цифрових технологій та OSINT. Через обмежений доступ до територій бойових дій основний акцент було зроблено на аналізі відкритих джерел, супутникових знімків, відео з соціальних мереж і їх верифікації. Міжнародні організації розробили методики геолокації, хронологізації подій і перевірки автентичності цифрового контенту, що стало основою для сучасних стандартів дистанційного документування. Аналогічні тенденції простежуються у Іраку, де під час розслідування злочинів, зокрема пов'язаних із діяльністю терористичних угруповань, було застосовано поєднання класичних криміналістичних методів із цифровими технологіями. Значну роль відіграли міжнародні слідчі механізми, які впроваджували стандарти збору, аналізу та збереження доказів відповідно до вимог міжнародного кримінального права. Особливу увагу приділяли документуванню масових страт, руйнувань культурної спадщини та злочинів проти людяності^{45,46,47,48,49,50,51,52}.

⁴⁵ United Nations. Report of the Secretary-General pursuant to Security Council resolution 808 (1993) : міжнародний звіт. New York : United Nations, 1993. URL: <https://undocs.org/S/25704>.

⁴⁶ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Manual on Developed Practices : звіт. The Hague, 2009. URL: https://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/Manual_on_Developed_Practices.pdf.

⁴⁷ Human Rights Watch. Under Orders: War Crimes in Kosovo : звіт. New York, 2001. URL: <https://www.hrw.org/report/2001/10/26/under-orders/war-crimes-kosovo>.

⁴⁸ Organization for Security and Co-operation in Europe. Kosovo: As Seen, As Told : звіт. Vienna, 1999. URL: <https://www.osce.org>.

⁴⁹ United Nations Human Rights Commission. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic : звіт. Geneva, пізні роки (особливо 2012–2023). URL: <https://www.ohchr.org>.

Порівняльний аналіз зазначених практик дозволяє виокремити спільні тенденції, що мають значення для формування уніфікованих стандартів військової криміналістики: стандартизація процедур збору та фіксації доказів; забезпечення належного ланцюга їх зберігання; активне використання цифрових технологій; міждисциплінарний підхід; тісна взаємодія між національними та міжнародними суб'єктами. Водночас кожен із конфліктів продемонстрував і специфічні виклики, пов'язані з доступом до місць злочинів, безпекою дослідників та політичним контекстом. Таким чином, міжнародний досвід Боснія і Герцеговина, Косово, Сирія та Ірак не лише розширює предмет військової криміналістики, але й формує практичну основу для розробки єдиної уніфікованої методології документування воєнних злочинів, яка може бути адаптована до сучасних умов, зокрема в Україні.

3. Розвиток і практичне значення військової криміналістики в умовах збройного конфлікту в Україні

Перехід до сучасного етапу в Україні розпочався після 2014 року – з моменту анексії Криму та початку збройного конфлікту на східних кордонах держави. Уже тоді фіксація порушень прав людини й можливих воєнних злочинів набирала системного характеру: правоохоронні органи, міжнародні інституції та громадянські ініціативи почали працювати над відкритими джерелами, свідченнями очевидців, матеріалами фото-/відеофіксації.

Особливо інтенсивний розвиток спостерігається після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році. В умовах масових руйнувань, ширшого фронтового розподілу бойових дій, швидких перекидань військової техніки та позицій, а також обмеженого й небезпечного доступу до багатьох об'єктів інфраструктури, застосування цифрових технологій стало необхідністю (наприклад, використання супутникових зображень та дистанційного зондування Землі для моніторингу руйнувань будівель та інфраструктури: в дослідженнях застосовано методи комп'ютерного зору й машинного навчання для автоматизованого аналізу знімків з супутників, що дозволяє відстежувати масштаби пошкоджень у містах Сирії та, аналогічно, у містах України; застосування OSINT-технік (open source intelligence), що включають перевірку фото й відеоматеріалів у соціальних мережах, геолокацію, хронологізацію, аналіз метаданих – зокрема у контексті подій 2022 року, коли такі матеріали відіграють важливу роль у відповідних судових і медійних звітах; використання 3D-моделювання місць злочинів, коли традиційна фотозйомка недоступна або недостатня – для реконструкції сцени події, визначення траєкторій обстрілів, аналізу руйнувань і слідів). Хоча специфічних публікацій про 3D-моделювання в Україні є менше, міжнародні дослідження свідчать про зростаючу популярність цієї практики. Ці технологічні новації мають фундаментальне значення, оскільки

⁵⁰ Syrian Archive. Open Source Investigations Documentation Methodology : аналітичний звіт. Berlin, 2019. URL: <https://syrianarchive.org>.

⁵¹ Amnesty International. “We Will Destroy Everything”: Military Responsibility for Crimes in Iraq : звіт. London, 2015. URL: <https://www.amnesty.org>.

⁵² Berkeley Human Rights Center. Open Source Investigations in Human Rights Fact-Finding : посібник. Berkeley, 2020. URL: <https://humanrights.berkeley.edu>.

вони дозволяють переважно дистанційно збирати докази або робити це безпосередньо окремими групами, що має важливе значення в умовах постійної небезпеки, замінованості територій, ризику обстрілів. Історичні передумови становлення військової криміналістики в Україні також пов'язані з розвитком міжнародного гуманітарного права, підвищенням ролі міжнародних судів – Міжнародний кримінальний суд, трибунали з прав людини, рішення Європейського суду з прав людини щодо воєнних правопорушень, та розвитком правової науки, що вивчала ці випадки^{53,54,55,56,57}.

В сучасних умовах військова криміналістика відіграє ключову роль як складова системи воєнної юстиції – підсистеми, відповідальної за забезпечення верховенства права у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. Вона сприяє як якості, так і ефективності процедур доказування, збирання слідів злочинів, дослідження матеріалів проваджень таким чином, щоб вони могли бути використані як у національних судах, так і у міжнародних інституціях. Одним із практично значущих прикладів є держаний ресурс WarCrimes.gov.ua, який створено Офісом Генерального Прокурора України з метою централізації збирання доказів воєнних злочинів. Через цей портал громадяни і свідки можуть надсилати фото-, відео- й інші матеріали, які потім перевіряються відповідно до міжнародних стандартів доказування та, за необхідності, використовуються як докази в кримінальних провадженнях, включно з Міжнародним кримінальним судом (ICC) та національними судами. Важливою складовою її практичного значення є те, що військова криміналістика забезпечує юридичну основу для співпраці між українськими правоохоронними органами (прокуратура, СБУ, Державне бюро розслідувань) та міжнародними партнерами – ОБСЄ, Євроюст, МКС. Така співпраця дозволяє передавати та верифікувати матеріали, проводити експертизи, долучати свідчення громадян, міжнародних спостерігачів, а також застосовувати кращі міжнародні практики. Платформа WarCrimes зі заявами, що дані будуть передаватися в ICC і використовуватися відповідно до міжнародних стандартів, – саме така модель взаємодії^{58,59,60,61}.

⁵³ Accountability for Serious Violations of International Law in Ukraine: Guidance for Investigators and Prosecutors. Geneva : United Nations, 2023. 72 p. *United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU)*. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>.

⁵⁴ Bellingcat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>

⁵⁵ Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones. The Hague : ICC, 2022. 64 p. *International Criminal Court (ICC)*. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁵⁶ Methodology for Documentation and Verification of War Crimes Evidence. 2023. *Ukraine War Archive*. URL: <https://ukrainewararchive.org/eng/methodology>.

⁵⁷ The Geneva Conventions of 12 August 1949 and their Additional Protocols. *International Committee of the Red Cross*. Geneva : ICRC, 2016. 214 p. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/publication/geneva-conventions-1949.htm>.

⁵⁸ Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones. The Hague : ICC, 2022. 64 p. *International Criminal Court (ICC)*. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

Судова експертиза, як частина військової криміналістики, також набирає значного значення: науково-дослідні інститути експертної діяльності, зокрема Одеський науково-дослідний інститут судової експертизи, Центри судово-експертних досліджень у Дніпрі та Запоріжжі тощо, працюють над проблемами правильного оформлення слідів, які можуть бути пошкоджені або змінені внаслідок бойових дій; над технічними засобами (фото-відео, дрони, супутникові знімки), які використовуються для фіксації слідів злочинів. Крім того, військова криміналістика сприятиме зміцненню правової безпеки й гарантій для жертв та свідків. Стандарти захисту та дотримання законності при зборі доказів – збереження метаданих, охорона інформації, підтримка свідків – забезпечують, що докази, зібрані в умовах війни, можуть бути прийняті до розгляду судами, включно з міжнародними. WarCrimes.gov.ua реалізує політику конфіденційності та протоколів передачі матеріалів третім сторонам, правоохоронним і міжнародним органам^{62,63}.

Ще одним важливим аспектом є те, що військова криміналістика дозволяє здійснювати аналіз дій військовослужбовців та командування з огляду на міжнародні норми та правові зобов'язання. Це включає класифікацію деяких дій як воєнних злочинів, відповідну кваліфікацію, застосування спеціальних норм Кримінального кодексу України, зокрема статті про порушення законів і звичаїв війни, застосування принципу “command responsibility” (відповідальність командирів). Практика українських судів, прокурорів та слідчих органів показує, що знання криміналістичних стандартів і здатність застосувати їх у доказуванні є вирішальним фактором для результативності розслідувань⁶⁴.

4. Проблеми уніфікації методології та перспективи розвитку

У сучасних умовах збройного конфлікту, коли кількість й масштаби воєнних злочинів зростають, проблема відсутності єдиної, уніфікованої методології судово-криміналістичного документування злочинів стає критичною. Різні суб'єкти – національні правоохоронні органи, слідчі, судово-експертні установи, міжнародні організації – використовують неоднакові підходи до фіксації доказів:

⁵⁹ United Nations “Information and Evidence Collection” (IIM). Collection, Investigation & Analysis. URL: <https://iim.un.org/what-we-do/information-and-evidence-collection/>.

⁶⁰ WarCrimes.gov.ua. Звіт про діяльність з документування злочинів Російської Федерації проти України. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2024. 42 с. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

⁶¹ Калюга К. В. Військова криміналістика як окрема галузь знань: сучасний стан і перспективи розвитку. *Ucraina militaris* : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29–30 жовтня 2025 р.) / за ред. К. В. Єргідзей, В. В. Корнієнка. Київ : НУОУ, 2025. С. 430–433.

⁶² WarCrimes.gov.ua. Звіт про діяльність з документування злочинів Російської Федерації проти України. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2024. 42 с. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

⁶³ Судово-експертна діяльність в умовах повоєнної відбудови України та в контексті європейської інтеграції : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 8 вересня 2023 року) / відп. ред. А. Черемнова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 262 с.

⁶⁴ Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань. *Державне бюро розслідувань України*. URL: <https://dbr.gov.ua>.

стандарти збору матеріалів, методика інтерв'ю свідків, оцінка цифрових доказів, збереження ланцюга їх зберігання тощо. Відсутність уніфікації призводить до ризику відхилення доказів у суді, сумнівів щодо достовірності, а також знижує ефективність міжнародного співробітництва. Реальні приклади підтверджують цю проблему, зокрема: під час документування подій у Бучі та Ізюмі у 2022 році різні групи – Нацполіція, прокуратура, Збройні сили, міжнародні місії ООН, ОБСЄ та незалежні правозахисники – застосовували власні формати опису тіл загиблих, фотофіксації, вилучення гільз та фрагментів боєприпасів, що зумовило суттєві відмінності у первинних протоколах. Аналогічні труднощі виникали й під час збору цифрових доказів: наприклад, відео з дронів і телефонів місцевих мешканців потрапляли до різних баз даних у різних форматах, без єдиних вимог до метаданих, що ускладнювало підтвердження автентичності та подальшу інтеграцію в кримінальні провадження. Такі розбіжності чітко продемонстрували потребу у створенні стандартизованих протоколів фіксації, збереження та аналізу доказів, які відповідали б як національним процедурам, так і вимогам Міжнародного кримінального суду. Так, у Проєкті CyberUA від Ради Європи прокурори пройшли тренінг з електронних доказів, де було акцентовано на тому, що ці дані, незалежно від джерела, мають відповідати вимогам міжнародного права та стандартам для їхнього подальшого визнання в суді. Проєкт MATRA-Ukraine (Інститут Ассера спільно з іншими міжнародними партнерами) також працює над підвищенням спроможності слідчих, прокуратури й адвокатів щодо міжнародних кримінальних стандартів – але ці навчання, як і інші, нерідко мають різні фокуси та формати, і немає ще єдиного офіційно затвердженого державного стандарту, який би об'єднував найкращі практики. Інша ініціатива – Training on IHL for Ukrainian Judges від Академії Нюрнберзьких Принципів спільно з Національною школою суддів – приклад того, як судді отримують знання про міжнародне гуманітарне право, але участь у таких тренінгах обмежена, і вони не сприймаються як частина постійної, стандартизованої навчальної програми для всіх суддів або слідчих. Крім того, варто зазначити, що підхід до методології навчання тренерів (Training of Trainers) створений Радою Європи для Прокураторського центру України містить компоненти дизайну, структури, інструментів навчання, але поки що не інтегрований в обов'язкові навчальні плани прокурорів, експертів, слідчих та суддів по всіх регіонах. Отже, існує множина ініціатив, проєктів та тренінгів, які частково забезпечують стандарти, але не формують однорідну універсальну методологію, офіційно затверджену державним органом. Основні компоненти, які має містити уніфікована методологія: стандарти збору доказів – включно з цифровими, аудіо-/відеоматеріалами, OSINT, супутниковими даними: як фіксувати, як позначати геолокацію, як забезпечувати часову марку; правила фіксації і збереження слідів – фізичних, матеріальних слідів у місцях бою, руйнувань, слідів зброї тощо; методика інтерв'ю свідків – врахування психологічного стресу, захист прав, проведення в екстрених умовах; стандарти експертизи – судово-експертні методи, валідація цифрових доказів, контроль ланцюга зберігання, документування змін; навчання кадрів та підготовка тренерів – створення постійних програм для прокурорів, слідчих, суддів, експертів; використання міжнародних стандартів та практик; проєктування навчальних модулів; міжвідомча взаємодія

та координація – прокуратура, слідчі, судові експерти, міжнародні партнери повинні діяти згідно узгоджених процедур; стандарти взаємного визнання доказів між юрисдикціями. Необхідність уніфікації методології – це не лише теоретичне питання, але й практична вимога для успішного доказування, притягнення винних до відповідальності й захисту прав потерпілих. Уніфікована методологія має бути офіційно затверджена, обов'язковою для усіх слідчих, експертів, прокурорів і суддів, і охоплювати як загальні принципи, так і деталізовані протоколи дій у різних ситуаціях бойових дій^{65 66 67 68}.

Відповідно, сучасна криміналістика дедалі активніше інтегрує цифрові технології, такі як штучний інтелект, супутникова розвідка, геолокаційні системи і біометричні бази даних, що значно розширює можливості правоохоронних органів у зборі, верифікації та аналізі доказів. Для військової криміналістики це відкриває нові горизонти: можливість автоматизованої фіксації злочинів, перевірки достовірності свідчень, виявлення порушень за супутниковими знімками, створення інтегрованих баз доказів, які можуть бути використані як в національних судах України, так і у міжнародних інституційних юрисдикціях (наприклад, застосування державного ресурсу WarCrimes.gov.ua, який забезпечує централізований збір фото-, відео- та іншої медіа-інформації з геолокаційними даними і метаданими). Користувачі подають свідчення з чітким визначенням місця події і умов, що дозволяє забезпечити юридичну придатність таких доказів. Супутникові знімки вже відіграють значну роль у документуванні наслідків обстрілів і руйнацій інфраструктури. Наприклад, журналісти й аналітики використовували серію супутникових зображень, щоб порівняти стан до та після ударів у Бучі, і це допомогло встановити ступінь руйнувань та наслідки для мирного населення. Геолокаційні системи і situational awareness системи також застосовуються задля підвищення точності локалізації подій злочинів. Так, українська система Delta інтегрує інформацію зі супутникових зображень, дронів, сенсорів і відкритих джерел, формуючи реальний простір і час подій. Це важливо для встановлення маршруту обстрілів, визначення місць руйнувань та підтвердження свідчень свідків. Біометричні технології, зокрема проєкти з ідентифікації загиблих за відбитками пальців чи за обличчям, знаходять застосування в Україні для підтвердження осіб серед військовослужбовців та цивільного населення. Наприклад, уряд запустив експериментальний проєкт, який повинний прискорити ідентифікацію загиблих через систему біометричних

⁶⁵ Guidelines for Prosecutors on Digital Evidence Collection in Cybercrime Investigations. Paris : UNESCO, 2022. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395060>.

⁶⁶ The UN Guidelines on “Battlefield” Evidence and Terrorist Offences: A Frame, a Monet, or a Patchwork? 2020. *JustSecurity*. URL: <https://www.justsecurity.org/72094/the-un-guidelines-on-battlefield-evidence-and-terrorist-offences-a-frame-a-monet-or-a-patchwork/>.

⁶⁷ United Nations “Information and Evidence Collection” (IIM). Collection, Investigation & Analysis. URL: <https://iim.un.org/what-we-do/information-and-evidence-collection/>.

⁶⁸ Рижков Е. В., Синиціна Ю. П., Прокопов С. О. та ін. Інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності : навч. посіб. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 180 с.

даних (National Biometric Verification and Identification System) та автоматизовану систему ідентифікації відбитків пальців^{69,70,71,72,73}.

Важливо також підкреслити, що цифрові технології не позбавлені ризиків, необхідна перевірка достовірності супутникових знімків та їх метаданих, уникання спотворення фактів, забезпечення захисту персональних даних у біометричних системах, етичних стандартів, а також юридичної припустимості цих доказів у міжнародних судах. Таким чином, цифровізація та нові технології стають не просто допоміжним інструментом, а фундаментальною складовою військової криміналістики: вони дозволяють підвищити швидкість і точність фіксації, стандартизувати доказову базу, залучати великі обсяги даних, які можуть бути перевірені, аналізовані і використані в судовому процесі з високими стандартами.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження встановлено, що військова криміналістика формується як самостійна галузь юридичної науки, що виникла у відповідь на нові виклики, пов'язані з веденням воєнних дій і збройною агресією проти України. Її зміст і структура охоплюють комплекс знань, методів і технологій, спрямованих на ефективне виявлення, фіксацію, дослідження та доказування воєнних злочинів у бойових умовах. Аналіз історичних передумов показав, що становлення військової криміналістики має під собою глибоке історичне коріння – від практики міжнародних військових трибуналів періоду Другої світової війни до сучасних підходів Міжнародного кримінального суду. Водночас саме сучасна війна в Україні актуалізувала необхідність систематизації й адаптації криміналістичних знань до умов воєнного часу. Практичне значення військової криміналістики проявляється у зміцненні системи воєнної юстиції, підвищенні якості доказування, розвитку судово-експертних методів та впровадженні єдиних стандартів співпраці між національними і міжнародними органами правосуддя. Вона сприяє забезпеченню принципу невідворотності покарання за воєнні злочини, збереженню доказової бази та захисту прав потерпілих.

Окремої уваги потребує уніфікація методології документування злочинів у зоні бойових дій. Необхідно розробити та впровадити державний стандарт військової криміналістики, який би узагальнив міжнародні вимоги до фіксації, аналізу та зберігання доказів, а також створити системну програму підготовки

⁶⁹ AI and Big Data for Crisis Management and Accountability: Technical Report. Geneva : ITU, 2023. 88 p. *International Telecommunication Union (ITU)*. URL: <https://www.itu.int>.

⁷⁰ Bellingcat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>

⁷¹ Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones. The Hague : ICC, 2022. 64 p. *International Criminal Court (ICC)*. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

⁷² Methodology for Documentation and Verification of War Crimes Evidence. 2023. *Ukraine War Archive*. URL: <https://ukrainewararchive.org/eng/methodology>.

⁷³ WarCrimes.gov.ua. Звіт про діяльність з документування злочинів Російської Федерації проти України. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2024. 42 с. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

кадрів для військової юстиції – слідчих, прокурорів, суддів і експертів. Цифровізація та новітні технології відкривають для військової криміналістики нові можливості: застосування штучного інтелекту, супутникових даних, геолокаційних систем, біометричних реєстрів і 3D-моделювання дозволяє автоматизувати процеси фіксації та перевірки доказів, створюючи інтегровані бази даних, придатні для міжнародних судових процесів. Отже, військова криміналістика сьогодні постає не лише як науковий напрям, але й як практичний інструмент забезпечення правосуддя в умовах війни. Подальший розвиток цієї галузі є стратегічним завданням української держави, що визначатиме ефективність воєнної юстиції та її інтеграцію у систему міжнародного кримінального права.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, слід відзначити, що військова криміналістика поступово утверджується як нова спеціалізована теорія криміналістичної науки, яка інтегрує її класичні положення з вимогами воєнного часу. На відміну від традиційної криміналістики, зорієнтованої на розслідування загальнокримінальних злочинів у мирних умовах, військова криміналістика зосереджується на дослідженні злочинів, пов'язаних із воєнними діями, агресією, окупацією, порушеннями норм міжнародного гуманітарного права. Її предметом є закономірності вчинення, виявлення, фіксації та розслідування воєнних і військових злочинів у складних обставинах воєнного стану. Вона спирається на сучасні технології – цифрові, супутникові, біометричні та безпілотні системи – й формує власну методологію воєнно-польових розслідувань. Таким чином, військова криміналістика виступає логічним етапом еволюції криміналістичної науки, покликаної забезпечити ефективність воєнної юстиції, документування воєнних злочинів і захист прав жертв збройної агресії.

АНОТАЦІЯ

Сучасні воєнні події, спричинені широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, зумовили необхідність кардинальної трансформації криміналістичної науки та практики. В умовах повномасштабного воєнного конфлікту та бойових дій традиційні методи розслідування виявилися недостатніми для ефективного документування воєнних злочинів та порушень міжнародного гуманітарного права (МГП), що вимагає формування якісно нової галузі юридичної науки – військової криміналістики.

Метою є теоретичне обґрунтування концепції військової криміналістики, визначення її предмета, системи та місця в юридичній науці, а також аналіз ключових викликів, пов'язаних із цифровізацією доказування в умовах воєнного стану. Дослідження базується на системному, історичному та порівняльно-правовому методах, що дозволило проаналізувати генезис воєнної криміналістики від часів Другої світової війни (Нюрнберзький процес) до сучасного українського досвіду. За результатами дослідження автором сформульовано авторське визначення військової криміналістики як інтегративної галузі знань, спрямованої на дослідження закономірностей вчинення, виявлення та розслідування злочинів у військовій сфері та в умовах воєнного стану, з обов'язковим урахуванням норм МГП та міжнародного кримінального права.

Порівняльний аналіз дозволив виділити кілька тенденцій. По-перше, спостерігається поступовий перехід від локальних, ізольованих методів

документування до уніфікованих міжнародних стандартів. По-друге, значно зростає роль цифрових доказів та технологій дистанційного збору інформації. По-третє, посилюється значення міжінституційної взаємодії між державними органами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством. Нарешті, сучасні практики орієнтовані не лише на фіксацію фактів, а й на забезпечення їх подальшої допустимості в судовому процесі.

Ключовим висновком є об'єктивна необхідність розробки уніфікованої методології військово-польової криміналістики (Battlefield Forensics). Виявлено, що наразі відсутній єдиний державний стандарт документування, що призводить до розбіжностей у первинних протоколах, складених різними суб'єктами (Національною поліцією, прокуратурою, міжнародними місіями), як це було зафіксовано на прикладі Бучі та Ізюма. Наголошено, що така неузгодженість становить критичний ризик визнання зібраних доказів недопустимими у міжнародних судових інстанціях, зокрема у Міжнародному кримінальному суді (МКС).

Особлива увага приділяється цифровій криміналістиці у воєнний час. Обґрунтовано стратегічне значення використання інноваційних технологій, включаючи дрони, геолокаційні дані, супутникові знімки, OSINT-техніки та 3D-моделювання, для дистанційної фіксації та збереження слідів злочину. Доведено, що ефективність розслідування прямо залежить від здатності правоохоронних органів інтегрувати ці технології, забезпечуючи при цьому непорушність ланцюга зберігання (Chain of Custody) та автентичність цифрового доказу.

Практичне значення дослідження полягає у формуванні теоретико-методологічних засад для розробки державного стандарту військової криміналістики та вдосконалення системи підготовки спеціалізованих кадрів. Це забезпечить зміцнення воєнної юстиції України та її ефективну інтеграцію у міжнародну систему кримінального правосуддя з метою досягнення справедливості та відповідальності за воєнні злочини. Перспективи подальших досліджень пов'язані з деталізацією конкретних методик судово-криміналістичного документування для різних видів воєнних злочинів.

Ключові слова: OSINT-технології, військова криміналістика, військова юстиція, воєнний стан, воєнні злочини, ланцюг зберігання, міжнародне гуманітарне право, судова експертиза, цифрові докази.

Література

1. Accountability for Serious Violations of International Law in Ukraine: Guidance for Investigators and Prosecutors. Geneva : United Nations, 2023. 72 p. *United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (HRMMU)*. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>.
2. AI and Big Data for Crisis Management and Accountability: Technical Report. Geneva : ITU, 2023. 88 p. *International Telecommunication Union (ITU)*. URL: <https://www.itu.int>.
3. Bellincat; Global Legal Action NetWork. Justice and Accountability Unit. Methodology for online open source investigations into incidents taking place

in Ukraine since 24 February 2022 ; GLAN. 2022. URL: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2022/12/JA-Manual-for-PUBLICATION.pdf>

4. Guidelines for Prosecutors on Digital Evidence Collection in Cybercrime Investigations. Paris : UNESCO, 2022. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000395060>.

5. Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones. The Hague : ICC, 2022. 64 p. *International Criminal Court (ICC)*. URL: <https://www.icc-cpi.int>.

6. Methodology for Documentation and Verification of War Crimes Evidence. 2023. *Ukraine War Archive*. URL: <https://ukrainewararchive.org/eng/methodology>.

7. Sohail Ahmed Khan, Jan Gunnar Furuly, Henrik Brattli Vold, Rano Tahseen, Duc-Tien Dang-Nguyen. Online Multimedia Verification with Computational Tools and OSINT: Russia-Ukraine Conflict Case Studies. *Cornell University*. URL: https://arxiv.org/abs/2310.01978?utm_source=chatgpt.com.

8. The Geneva Conventions of 12 August 1949 and their Additional Protocols. *International Committee of the Red Cross*. Geneva : ICRC, 2016. 214 p. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/publication/geneva-conventions-1949.htm>.

9. The UN Guidelines on “Battlefield” Evidence and Terrorist Offences: A Frame, a Monet, or a Patchwork? 2020. *JustSecurity*. URL: <https://www.justsecurity.org/72094/the-un-guidelines-on-battlefield-evidence-and-terrorist-offences-a-frame-a-monet-or-a-patchwork/>.

10. United Nations “Information and Evidence Collection” (IIIM). Collection, Investigation & Analysis. URL: <https://iiim.un.org/what-we-do/information-and-evidence-collection/>.

11. WarCrimes.gov.ua. Звіт про діяльність з документування злочинів Російської Федерації проти України. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2024. 42 с. URL: <https://warcrimes.gov.ua>.

12. Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

13. Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 р. № 1702-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (зі змінами та доповненнями). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

15. Біла А. Сучасні проблемні аспекти криміналістики в умовах воєнного стану в Україні та глобальних загроз. *Alfred Nobel University Journal of Law*. 2024. № 2 (9). С. 108–115. DOI: 10.32342/3041-2218-2024-2-9-10

16. Богуцький П., Назарчук І. Чи вдасться Україні розбудувати повноцінну систему військової юстиції? *Юридична газета online*. 23 січня 2024 р. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/chi-vdastsya-ukrayini-rozbuduvati-povnocinnu-sistemu-viyskovoyi-yusticiyi.html>.

17. Вейц А. М. Воєнна криміналістика: сучасні підходи до розслідування кримінальних правопорушень у зонах конфліктів. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. Серія «Право». 2024. № 9(37). С. 289–301.

18. Військова юстиція в Україні. Зелена книга. Київ : Парламентський центр ; Лабораторія законодавчих ініціатив, 2024. 76 с. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/lab-green-book.pdf>.

19. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань. *Державне бюро розслідувань України*. URL: <https://dbr.gov.ua>.

20. Калюга К. В. Військова криміналістика як окрема галузь знань: сучасний стан і перспективи розвитку. *Ucraina militaris* : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29–30 жовтня 2025 р.) / за ред. К. В. Єргідзей, В. В. Корнієнка. Київ : НУОУ, 2025. С. 430–433.

21. Калюга К. В. Терминологічний апарат військової криміналістики. *Наука і вища освіта*: матеріали XXXIV Міжнародна наукова конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Запоріжжя, 12 листопада 2025 року). Запоріжжя : КПУ, 2025. С.

22. Оржинська Е. I. Military forensics: research perspectives. Proceedings of the International scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system” (Riga, 7–8 February 2024). Riga : Baltija Publishing, 2024. С. 180–182. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-41>.

23. Оржинська Е. I. Воєнна криміналістика як окрема теорія. С. 267–293. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/505/13422/28098-1?inline=1>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-11>

24. Оржинська Е. I., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій». *Південноукраїнський правничий часопис. Організаційно-правові аспекти досудового слідства*. 2024. № 1. С. 177–181. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.28>

25. Рижков Е. В., Синиціна Ю. П., Прокопов С. О. та ін. Інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності : навч. посіб. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 180 с.

26. Судово-експертна діяльність в умовах повоєнної відбудови України та в контексті європейської інтеграції : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 8 вересня 2023 року) / відп. ред. А. Черемнова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 262 с.

27. Шевчук В. М. Perezавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації* : тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 40–47.

28. United Nations. Report of the Secretary-General pursuant to Security Council resolution 808 (1993) : міжнародний звіт. New York : United Nations, 1993. URL: <https://undocs.org/S/25704>.

29. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Manual on Developed Practices : звіт. The Hague, 2009. URL: https://www.icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/Manual_on_Developed_Practices.pdf.

30. Human Rights Watch. Under Orders: War Crimes in Kosovo : звіт. New York, 2001. URL: <https://www.hrw.org/report/2001/10/26/under-orders/war-crimes-kosovo>.
31. Organization for Security and Co-operation in Europe. Kosovo: As Seen, As Told : звіт. Vienna, 1999. URL: <https://www.osce.org>.
32. United Nations Human Rights Council. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic : звіт. Geneva, різні роки (особливо 2012–2023). URL: <https://www.ohchr.org>.
33. Syrian Archive. Open Source Investigations Documentation Methodology : аналітичний звіт. Berlin, 2019. URL: <https://syrianarchive.org>.
34. Amnesty International. “We Will Destroy Everything”: Military Responsibility for Crimes in Iraq : звіт. London, 2015. URL: <https://www.amnesty.org>.
35. Berkeley Human Rights Center. Open Source Investigations in Human Rights Fact-Finding : посібник. Berkeley, 2020. URL: <https://humanrights.berkeley.edu>.

Information about the author:

Kaliuga Karina Viktorivna,

Doctor of Law, Professor,

Action Head of the Department of Criminal Law, Process and Criminalistics

Institute of Economics and Law of the Classic Private University,

70 b, Universytetska str., Zaporizhzhia, 69002, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-9941-9690>